

Timo Hellenberg. 2002. *Challenging Disasters – Natural Disaster Reduction in the Context of Intergovernmental Relations*. Kikumora Publications SeriesA:7. Helsinki: Aleksanteri-instituutti.

Hellenbergin väitöskirjatutkimuksen kohteena on kansainvälinen yhteistyö luonnontuhojen vähentämiseksi. Tuhot voidaan jakaa luonnollisiin (esim. tulvat, maanjäristykset ja tulivuoren purkaukset) ja ihmisen aiheuttamiin tuoihin

(esim. öljytankkerien aiheuttamat tuhot tai ydinvoimalaonnettomuudet). Hellenbergin näkemyksen mukaan nykyään on kuitenkin yhä vaikeampi tehdä selkeää jakoa eri tuhojen välillä luonnollisiin ja ihmisen aiheuttamiin. Niinpä Hellenberg tarkasteleekin niinsanottuja monimutkaisia luonnontuhoja eli ympäristön muutoksia, joilla on moninkertaistuvia taloudellisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Esimerkkinä tästä voidaan mainita kuivuus, joka voi johtaa laajaan nälänhätään. Nälänhätä puolestaan aiheuttaa väestön muutto-liikettä kiristäen eri yhteiskuntaryhmien välisiä suhteita ja johtaen lopulta sisällissotaan.

Köyhyys ja haavoittuvuus luonnontuhoille kytkeytyvät toisiinsa kiinteästi Hellenbergin näkemyksen mukaan. Luonnontuhot uhkaavat kestävästä taloudellisesta kehitystä eri puolilla maailmaa. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana maanjäristykset, tulivuoren purkaukset, tulvat, trooppiset myrskyt ja muut tuhot ovat vaatineet kolmen miljoo-nan ihmisen hengen, aiheuttaneet lisäksi terveydellistä haittaa, kodittomuutta ja turvattomuutta noin miljardille ihmiselle ja miljardien dollarien edestä taloudellista vahinkoa. Luonnontuhojen vaikutukset tuntuvat pitkään vaikeuttaen kehitysmaiden taloudellista kehitystä.

Tutkimus keskittyy Kansainvälisen luonnontuhojen hallinnan vuosikymmeneen (International Decade of Natural Disaster Reduction, IDNDR), joka alkoi 1989. Sen tavoitteena oli vähentää luonnontuhojen aiheuttamia vahinkoja kansainvälisen yhteistyön avulla erityisesti kehitysmaissa. Tutkimuksessa esitellään IDNDR:n elinten toimintaa sekä YK-järjestelmän piiriin kuuluvien järjestöjen ja ohjelmien kuten UNICEF:n, UNDP:n, UNEP:n, FAO:n ja UNESCO:n toimia luonnontuhojen hallinnan edistämiseksi.

Tutkimuksessa on kyse on niinsanotuista globaaleista ongelmista, tässä tapauksessa luonnon tuhoista, jotka ylittävät kansalliset valtioiden rajat ja vaativat laajaa kansainvälistä yhteistyötä, kansainvälisten instituutioiden ja ohjelmien kehittämistä. Teema on kansainvälisen yhteistyön ja ympäristöpolitiikan tutkimuksen kannalta varsin hedelmällinen. Ai-hetta voidaan tarkastella erilaisista tutkimusasetelmista ja teoreettisista lähtökohdista käsin kansainvälisen politiikan tutkimuksessa.

Hellenberg on valinnut lähtökohdakseen regiimiteoreettisen tarkastelun. Regiimit voidaan ehkä parhaiten ymmärtää hallintajärjestelminä. Kriittistä huolimatta varsinkin kansainvälisen ympäristöpolitiikan tutkimuksessa regiimit ovat keskeisiä kansainvälisen yhteistyön tutkimuksen välineitä. Hellenberg on väitöskirjassaan valinnut teoreettisesta keskustelusta muutamia keskeisiä elementtejä kuten hegemonisen tasapainon teoria, yhteistyö anarkiassa valtioiden kesken ja episteemiset yhteisöt, joiden avulla hän tarkastelee luonnon tuhojen hallintaan viime vuosina kehitettyä kansainvälistä yhteistyötä. Työ sijoittuu regiimitutkimuksen rationalistiseen koulukuntaan, joka voidaan määrittellä valtiokeskeiseksi, kollektiivisen toiminnan problematiikkaa tutkivaksi lähestymistavaksi, jossa keskeisenä teemana on ekologisen keskinäisriippuvuuden ja valtiosuverenisuuden välinen ristiriita. Ekologisesta keskinäisriippuvuudesta huolimatta valtioiden haavoittuvuus erilaisille ympäristöongelmille vaihtelee suuresti. Valtioiden pyrkimys

säilyttää asemansa kansainvälisessä järjestelmässä ja suverenisuutensa koskemattomana ei ole helposti sovitettavissa yhä lisääntyvän taloudellisen ja ekologisen keskinäisriippuvuuden kanssa.

Hellenberg esittää työssään viisi kysymystä: 1) minkä tyyppinen kollektiivinen toiminta sopii kaikille osapuolille luonnon tuhojen hallinnassa?; 2) miten tehokkaasti YK-järjestelmän puitteissa toimivat kansainväliset yhteistyöjärjestelyt toimivat?; 3) mikä on siviilien ja armeijan yhteistyön ja resurssien hyödyntämisen merkitys?; 4) miten nykyiset luonnontuhojen ennakoitimet ovat onnistuneet taloudellisten vaikutusten osalta?; ja 5) miten kansainvälinen luonnontuhojen hallintajärjestelmä on muuttunut?.

Tutkimus on varsinainen runsauden sarvi. Useiden tutkimuskysymysten ja hypoteesien lisäksi Hellenbergin menetelmälliset valinnat ovat myös monipuoliset. Hän hyödyntää asiantuntijoiden haastatteluja, osallistuvaa havainnointia, asiakirja-aineiston analyysia, tilastollista kustannuksia koskevaa informaatiota ja tapaus tutkimusta. Kirjoittaja kuvailee menetelmänsä monitieteelliseksi, taloudellista ja poliittista analyysia yhdisteleväksi, poikkisektoriaaliseksi organisaatioanalyysiksi sekä eri teoreettisia näkökulmia yhdisteleväksi ja vertaileväksi menetelmäksi, monitieteelliseksi työksi. Tutkimus kattaa laajan joukon organisaatioita, jotka osallistuvat kansainväliseen yhteistyöhön. Runsaudesta johtuen lukija voi löytää yksittäisiä mielenkiintoisia kohtia työssä, mutta kokonaisuus jää hallitsemattomaksi.

Kirjoittaja ei käytä parhaalla mahdollisella tavalla omaksumiensä teoreettisten aineksien antamia mahdollisuuksia analyysissa. Hyvä esimerkki tästä on keskinäisriippuvuuden käsite, joka olisi mahdollistanut tarkemman pohdinnan haavoittuvuudesta luonnon tuhoille ja valtioiden valmiudesta osallistua kansainväliseen yhteistyöhön. Keskinäisriippuvuuden ajatukseen sisältyvät haavoittuvuuden ja herkkyyden erottelut olisivat voineet antaa välineitä luvun 3, joka käsittelee luonnontuhojen taloudellista merkitystä, sitomiseksi paremmin osaksi kokonaisuutta. Nyt se jää varsin irralliseksi ja erilliseksi kokonaisuudeksi.

Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat toimijakeskeiset. Tarkastelun kohteena on kansainvälinen luonnontuhojen vähentämisen yhteistyö hallitustenvälisessä kontekstissa. Tarkastelun kohteena on siis valtioiden toiminta, lisäksi toimijoina teoreettisen keskustelun perusteella nousevat esille myös episteemiset yhteisöt. Tämän perusteella lukija olettaisi löytävänsä kuvauksen ja analyysin kansainvälisistä toimijoista, eri toimijoiden välisestä vuorovaikutuksesta, intresseistä, ristiriidoista ja kompromisseista, joiden tuloksena yhteistyöjärjestelyt syntyvät ja muokkautuvat. Lukija löytää kuitenkin asiakirja-aineistoihin ja pitkiin sitaatteihin perustuvan tekstin, jossa kuvataan kutakin organisaatiota, sen tavoitteita ja toimintaa lähinnä kunkin organisaation omasta näkökulmasta. Tästä syntyy analyyttinen ristiriita: mitä voidaan sanoa toimijoiden intresseistä ja toiminnasta, jos lähteenä on lähes pelkästään kansainvälisten organisaatioiden oma asiakirjoista löytyvä diskurssi?

Yhtenä mahdollisena vaihtoehtona olisi tietysti ollut keskittyä puhtaasti luonnon tuhoja ja niiden hallintaa koskevien diskurssien tutkimukseen, mutta se olisi edellyttänyt

aivan toisenlaisen teoreettisen osan rakentamisen. Periaatteessa olisi kuitenkin ollut mahdollista esimerkiksi tarkastella ympäristöturvallisuutta diskursiivisena innovaationa ja katsoa millaisia sovellutuksia se on diskurssien ja käytäntöjen muodossa saanut kansainvälisissä organisaatioissa. Tätä kautta kirjoittaja olisi voinut tarkemmin keskittyä kysymyksiin tiedosta, asiantuntijoiden roolista sekä tiedon ja vallan suhteesta kansainvälisessä ympäristöyhteistyössä että pohtia tutkijan omaa roolia tiedon tuottajana. Hellenberg sivuuttaa ympäristöturvallisuuden teeman varsin lyhyen keskustelun jälkeen. Ympäristöturvallisuutta koskevasta keskustelusta olisi voinut löytää aineksia ympäristöongelmien, haavoittuvuuden ja yhteiskunnallisten ongelmien ja konfliktien välisen suhteen purkamiselle tarkemmin.

Hellenberg esittää myös neljä hypoteesia tutkimukseen, jotka ovat 1) nykyisessä luonnon tuhojen hallinnan yhteistyössä on päällekkäisyyksiä; 2) siviilien ja armeijan yhteistyö on suotavaa; 3) luonnontuhojen taloudelliset vaikutukset ovat vähentyneet yhteistyön tuloksena ja 4) kansainvälinen luonnontuhojen hallintajärjestelmä on merkittävästi muuttunut vuosien varrella. Ne liittyvät tavalla tai toisella luonnontuhojen hallintaan kehitetyn regiimin tehokkuuden ja vaikuttavuuden arviointiin. Yhteistyön vaikuttavuus on keskeinen käsite sekä tutkimusongelmissa että tutkimushypoteeseissa. Vaikuttavuuden käsite on työssä jäänyt lähes täysin problematisoimatta, mitä voidaan pitää varsin suurena puutteena. Vaikuttavuus on muutakin kuin organisatoristen päällekkäisyyksien poistamista. Tästä teemasta olisi löytynyt varsin paljon ajankohtaista ulkomaista kirjallisuutta kirjoittajan pohdinnan tueksi. Tutkimuksessa käytettyjen lähteiden päätyminen vuoteen 1997 selittää myös osaksi ainakin sen, ettei tutkimuksessa ole huomioitu uusia kansainvälisen yhteistyön teemoja kuten globaalien hallinnan (global governance).

Kaiken kaikkiaan väitöskirja perustuu varsin vähäiseen teoriakeskusteluun koskevaan aineistoon. Tämä puute osoittaa, että lähteiden osalta tutkimus jättää toivomisen varaa. Kirjoittajan työtä on selvästi ohjannut käytännöllinen tiedon intressi. Hän haluaa työnsä palvelevan käytännön politiikan ja yhteistyön tarpeita. Teoreettisten aineiden yhdistelyn ja vertailun logiikka aineiston analyysissä jää lopulta työssä epäselväksi. Argumentaation seuraamista vaikeuttaa se, että työn loppupuolella kirjoittaja siirtyy tapauksien kuvauksista toisiin ilman kokoavia johtopäätöksiä.

Kirjoittaja esittää lopussa kymmenen vastausta – ”teesiä” – kuten hän näitä nimittää esittämiinsä kysymyksiin. Ne liittyvät käsityksiin tiedon merkityksestä kansainvälisessä ympäristökatastrofien hallintajärjestelmien kehityksessä ja toisaalta kansainvälisen yhteistyön merkitykseen ympäristökatastrofien hallinnassa. Hellenbergin kehittämä koheesiomalli jää lopulta aika lailla sivujuonteeksi ja sen yhteys tutkimusongelmiin, hypoteeseihin ja tutkimuksen lopputuloksena muokkautuviin teeseihin jää epäselväksi. Olisi ollut mielenkiintoista tietää, miten koheesiomalli sijoittuu osaksi kansainvälistä keskustelua ympäristöongelmien globaalista hallinnasta. Mielestäni on myös ongelmallista, että yhtenä tutkimuksen lopputuloksista esitetään teesi median roolista luonnontuhoja koskevan tietoisuuden kehittämisessä. Tätä kysymystä ei ole tarkasteltu eikä problematisoitu tutkimuksessa millään tavalla, mutta sitä koskeva huomio esitetään yhtenä tutkimustuloksena. Toisaalta siviili- ja sotilasarakenteiden yhteistyö, joka puolestaan oli keskeinen tutkimusongelma sekä tutkittava hypoteesi ei ole saanut omaa teesiä lopputuloksiin.

MONICA TENNBERG